

תוכן העניינים

ז	פתח דבר
1	מבוא
7	ספר עמק הבכא
199	ביבליוגרפיה

מבוא

מחבר הספר המוגש בזה לקוראים הוא יוסף הכהן, רופא והיסטוריון שנולד באֵיניון שבפרובנס בשנת רנ"ו (1496), חי את רוב חייו באיטליה, ושם נפטר בשנת של"ח (1578). חיבור זה לא נדפס בחיי המחבר. נשתמרו ממנו מספר העתקות בכתבי־יד, אחדים מהם אוטוגרפים. בפעם הראשונה הוא נדפס בווינה בשנת 1852. הביאו לדפוס מאיר הלוי לעטעריס (Max Letteris), משכיל שמוצאו מגליציה. לעטעריס למד פילוסופיה ומדעי המזרח באוניברסיטה של למברג (לכוב) והתמחה בספרות גרמנית, צרפתית ולטינית. הוא עסק בהתקנת כתבי־יד עבריים לדפוס והגהתם בכמה בירות אירופה, ולבסוף התיישב בווינה ופעל בה. לעטעריס נודע יותר בתור משורר ומתרגם לעברית של ספרות גרמנית קלאסית, בין השאר של פאוסט (Faust) מאת גתה (Goethe). הוא עמד בקשר עם מלומדים יהודים בני זמנו ושיתף פעולה עמם בנושאים שעניינו אותם. במלומדים אלה היה גם שמואל דוד לוצאטו (שד"ל), מורה בבית המדרש לרבנים בפדואה, שאחד התחומים המועדפים עליו היה עיסוק בכתבי־יד עבריים. שד"ל התקין לדפוס את חיבורו זה של יוסף הכהן ושלה אותו ללעטעריס על מנת שימצא דרך להדפיסו, ואמנם לעטעריס קיבל עליו את המשימה.

בהקדמה קצרה שהקדים לנוסח ששלח לווינה, הודיע שד"ל שהנוסח מבוסס על שני אוטוגרפים. לאחד הוסיף מחבר עלום שם בסוף הטקסט של יוסף הכהן תיאור בסגנון דומה של מאורעות שאירעו עד שנת שס"ה (1605), וכן הערות קצרות, המכונות 'הגהות', הגהות שבעטיין הוא נקרא במחקר 'המגיה'. באוטוגרף השני אין הגהות ותוספות של אדם אחר. שד"ל לא התחשב בהגהות 'המגיה', הוא העתיק רק אחת מהן, אבל הוסיף הערות הסבר ספורות משלו 'כי אמנם עקר חובתי ועקר ידיעתי ועמלי היה לבדוק הנוסחאות הנמצאות לפני ולהוציא מהן הנסח היותר מתוקן והיותר מסכים לכוונת המחבר ולסגנון לשונו'. לעטעריס הוסיף גם הוא כמה הערות משלו והקפיד לסמן אותן באותיות Lts, ואילו את הערותיו של שד"ל סימן באות L.

אחרי המהדורה של לעטעריס נדפס החיבור עוד כמה פעמים ותורגם לכמה שפות. המהדורה הזאת רואה אור עם מהדורה ביקורתית מוערת של ספרו הגדול של המחבר 'ספר דברי הימים למלכי צרפת ומלכי בית אוטומאן התוגר', שנדפס בחיי המחבר בסבינוטה בשנת שי"ד (1553). השוואה בין 'ספר דברי הימים' לבין 'ספר עמק הבכא' מגלה שכמעט כל החומר המובא באחרון מועתק מן

הראשון מילה במילה. גם אחרי שנדפס 'ספר דברי הימים' בסבינוטה, המשיך יוסף הכהן להוסיף לו חומר משלים שנזדמן לידו, ובידינו נשתמרו אוטוגרפים הן של ערכונים אלה והן של העתקתם בגירסה המאוחרת ביותר של 'ספר עמק הבכא'. על גירסה זו מבוססת המהדורה שלפנינו. בחינה מדוקדקת של כל כתבי המחבר אפשרה לשחזר את תולדות הגירסאות של שני הספרים ולוודא שחילופי הנוסח זניחים כמעט לגמרי, ואולם מובן שיש בהם חשיבות גדולה לחוקרים של בעיות ספציפיות שרק עיון בתולדות הנוסחים מסוגל לפתור. כיוון שכך, ראוי להביא את חילופי הנוסח האלה רק במהדורה הביקורתית של 'ספר דברי הימים' ולוותר על הבאתם פעם נוספת במהדורה הזאת של 'ספר עמק הבכא' – חוקרים מקצועיים לא יתקשו למצוא את הדרוש למחקריהם במערכת של חילופי הנוסח הנלווית ל'ספר דברי הימים'. ואולם את הערות הביאור לטקסט ראוי להעתיק גם למהדורה שלפנינו אף על פי שיש בכך כפילות, כי הן אינן מיועדות לחוקרים בלבד, אלא תכליתן להסביר לכל הקוראים את מה שנחוץ להבנה טובה של הטקסט שהם קוראים. בהערות אלה ימצאו הקוראים גם הפניות למקורות, שמהם לקח יוסף הכהן את הידיעות המובאות בטקסט, הפניות לפסוקי מקרא, שמהם שאל ביטויים ושימושי לשון, וציון מקום הופעת החומר בשני הספרים. לעומת זאת, לא הועתקו כמעט כל ההפניות למחקרים חדשים שהובאו בהערות הביאור ל'ספר דברי הימים' להרחבת אופק הראייה – המעוניינים בהפניות אלה מוזמנים לעיין בהן שם.

לכסוף, בביבליוגרפיה החותמת את המהדורה הזאת, העתקתי פריטים מן הביבליוגרפיה המוערת החותמת את המבוא למהדורה הביקורתית של 'ספר דברי הימים', פריטים שחשבתי שהם הכרחיים לזיהוי המקורות של החומר שהובא ב'ספר עמק הבכא'. אמנם גם בכך יש כפילות, אולם הנחתי שיהיו קוראים המעוניינים בזיהוי כזה בתור שלב ראשון. לעיון מעמיק יותר, הם מוזמנים לעיין בביבליוגרפיה החותמת את המבוא למהדורה הביקורתית של 'ספר דברי הימים'.

בכל האוטוגרפים של 'ספר עמק הבכא' הקדים יוסף הכהן לטקסט שתי סדרות של חרוזים. חיבור חרוזים היה נוהג נפוץ בזמנו – ילדים חונכו לכך מגיל צעיר, בין השאר, כדי להיות מסוגלים להשתמש במיומנות זאת בפתחות חגיגות של איגרות ובהזדמנויות שההתרגשות הכרוכה בהן דרשה סגנון כזה, כגון שירי שמחה בחגיגות או להבריל קינות בהספדים. יוסף הכהן שמר אצלו חרוזים אחדים וקינות שחיבר בהזדמנויות שונות, בהם אלה שהקדים ל'ספר עמק הבכא' לשם הצגת תוכנו ותכליתו, חרוזים שהעריך במיוחד. גם בחרוזים אלה קיימים הבדלי נוסח ועירים בין האוטוגרפים, אך הם זניחים לגמרי, ולא הבאתי אותם כאן.

בסדרה השנייה של החרוזים האמורים מופיעות המילים 'לכן יום נשרף מקדשי יקראנו כל איש עברי כי עבור עמק הבכא יאות לו אז יום תמרורי'. במילים אלה רצה יוסף הכהן לומר שהספר מתאים לקריאה בתשעה באב –

מנהג שיש בו היגיון – ומאיר הלוי לעטעריס העיר בעניין זה ש'בקצת קהלות איטליאה קראו בימים הקדמונים ב"ספר עמק הבכא" בתשעה באב לשפוך בו שיחם לפני האלהים'. סביר שלעטעריס שמע על מנהג כזה משר"ל, אך למיטב ידיעתי לא שרר מנהג זה עד ימינו.

שימרתי את שיטת הפיסוק שנהג בה המחבר, דהיינו נקודתיים לציון סוף משפט ונקודה עילית לציון פסיק. כיוון שהמהדורה מבוססת על האוטוגרף המאוחר ביותר, שיטת הפיסוק משקפת את המצוי בכתב־יד זה בלבד, אך ראוי לצייין שההבדלים בין כתב־היד האחרים זניחים לגמרי. לעומת זאת, ההבדלים בגירסאות השונות של 'ספר דברי הימים' בולטים יותר, והקוראים המעוניינים להעמיק בנושא מוזמנים לפנות לפרק ד של המבוא למהדורה הביקורתית של ספר זה.

את החלוקה לפיסקאות עשה המחבר. כדי להקל על הקורא את קריאת הערות הביאור הוספתי את מספר הפיסקה בסוגריים מרובעים ואת מספר הפסוק בספרה עילית. בהערות הביאור הקפדתי לצייין ב'ע"פ' [על פי] ביטויים המיוסדים על פסוקי מקרא (ובדרך כלל השתדלתי לצייין גם את ההרמז שיכול לעלות על הדעת). בכל המקרים האחרים הפניתי סתם לפסוקי המקרא, שאותם ביטויים מופיעים בהם.

ידם: ¹¹ויהי באישון הלילה · ותבא אשה אחת מבנות הארץ · ותשאנה אל ביתה · כי נכמרו רחמיה עליה · ותטמנה · למען הציל אותה · להשיבה אל אחיה: ¹²ושאר היהודים נמלטו בבית מכריהם · וכיום המחורת ברחו אל מבצר שְטוּלְפוֹן · וישבו שם עד עבור הזעם ויצילם ה':

[נב] ויהי ממחורת ויצו ההגמון · ויאספו את כל המתים במגפה · וישאום בעגלות · כל נתח טוב · ירך וכתף ובהונות ידים וכל הנמצא מהם: ²ויקברום בגנו · ויקנו ר' רחקיה ויהודית אשתו את הגן מאתו · ויהי להם לאחוזת קבר · עד היום הזה: ³גם בבוהם הוכו כמאה וחמשים נפש אדם לפי חרב: ⁴גם בסולי · הוכו רבים לפי חרב על אשר מאנו לשוב מאחרי ה' · גם בקרנען · עלה הכורת עליהם · פתאום · ויאספו אל תוך חצר אחד · ושם שנים בחורים בני איש אחד גבורי החיל · ויעמדו על נפשם: ⁵ויכו באויבים · ולא יכלו לעשות אליהם מאומה · וישמע קולם למרחוק: ⁶ויהי בהלחמם · ויבואו מאחוריהם אל תוך החצר · ויכום נפש לא נשאר גם אחד: ⁷גם הרב הגדול ר' פטר · ורבנא יעקב מן מידו · הוכו לפי חרב · בלכתם לקבור פרנס אחד · ירא ה' וישפוט:

[נג] ובחדש השלישי בשבעה לחדש · נאספו הנצמדים במידו · אשר בצרפת: ²ויבואו ביתה רבנו יעקב ויקחו את כל אשר לו · ואת ספר תורת אלהינו קרעו לקרעים בפניו בעת ההיא: ³ויתפשוהו ויוליכוהו אל השדה · וידברו

העמידה פני מתה. מתה תחת ידם: ע"פ שמ' כא, 20 (זמת תחת ידו). 11 אשה אחת: במקור נאמר עליה שהייתה 'כובסת בגדים', אבל מסתבר שהפרט נראה ליוסף מיותר. כי נכמרו רחמיה עליה: יוסף הוסיף על דברי המקור, שלא הסביר את התנהגות הכובסת הגויה. ע"פ מל"א ג, 26 ('כי נכמרו רחמיה על בנה'). למען ... אחיה: ע"פ בר' לז, 22 ('למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו'). 12 שטולפון: Stuhlbach.

[נב] מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קכט], 13-14, [קל], 1-6. המקור: אפרים בן יעקב מבונא, 'ספר זכירה' (ראו במהדורת א"מ הברמן, עמ' קיט-קכא). – 1 במגפה: בפוגרום. כל נתח טוב: כל שריד שאפשר היה לאסוף מן הגופות השסועות. ע"פ יח' כד, 3 ('כל נתח טוב ירך וכתף'). 2 ר' רחקיה: במקור כונה רבי חזקיהו בן רבנו אליקים, ולא ברור כיצד הפך לרבי רחקיה. 3 בבוהם: Bohemia. 4 בסולי: Halle. בקרנען: Kärnten. עלה הכורת עליהם: ע"פ יש' יד, 8 ('לא יעלה הכרת עלינו'). 7 ר' פטר: בעריכת דברי יוסף חל כאן שיבוש, ונשמטו הפרטים המזהים שהיו ברורים במקור. ורבנא יעקב מן מידו: רבי יעקב בן מאיר (רבינו תם). בעל התוספות הידוע, אחיו של רשב"ם. 'מן מידו' הוא כנראה שיבוש של 'מרמרו' [Ramerul]. בגלל השיבוש נשארה גם זהותו של 'רבנא יעקב' עלומה. ירא ה' וישפוט: ע"פ שמ' ה, 21 ('ירא ה' עליכם וישפוט').

[נג] מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קל], 7-15. המקור: אפרים בן יעקב מבונא, 'ספר זכירה' (ראו במהדורת א"מ הברמן, עמ' קכא). – 1 במידו: ראו בהערת הביאור לפיסקה הקודמת. 2 רבנו יעקב: רבינו תם, ראו שם, שם. 3 ויתנכלו אותו להמיתו:

אתו קשות · ויתנכלו אותו להמיתו: ⁴ויכוהו בראשו לאמר · הלא גדול אתה בישראל · לכן נקח ממך היום את נקמת אלהינו: ⁵וכאשר עשיתם אליו יעשה לך · גמולכם ישוב בראשך · וכמעט דומה שכנה נפשו בעת ההיא: ⁶וימן ה' שר גדול עובר בשדה · ויכירנו ויקראנו רבי · וירכיבנו על הסוס · למען הציל אותו מידם: ⁷וידבר על לב הנצמדים לאמר · הניחוהו אלי · ואדברה על לבו אולי יפותה · ואם אין כעת מחר אשיכנו אליכם: ⁸וישמעו לקולו ויצילנו מידם בחמלת ה' עליו · ישתבח שמו לעד אמן ואמן: ⁹בשאר מדינות צרפת לא נשמע מאומה · אך ירדו לשערים עם ה': ¹⁰כי צוה המלך לודוביקו ויעבירו קול בכל ערי מלכותו לאמר · כל איש אשר ידבנו לבו ללכת אתי ירושלימה · נקי יהיה מכל חובותיו · אשר חייב אל היהודים וידל ישראל מאד בעת ההיא:

[נד] ¹ויושע ה' את שארית עמו אשר באינגלאטירה · על יד אינריקו · המלך · כי לב מלך ביד ה' ולא לוקח מהם שרוך נעל · יהי שם ה' מבורך אמן ואמן: ²גם היהודים אשר הדיחו מאחרי ה' · בשנה ההיא · נתן ה' לרחמים בעיני כמר אחד ויוליכם צרפתה · לא בכסף ולא במחיר · וישבו שם עד שוך חמת הנצמדים מעליהם · וישבו אל ה' · זוכרה אליו אלהי לטובה:

[נה] ¹וילכו הנצמדים אנשי הצבא לדרכם · וימותו רובם בדרך בים ובדבר ובחרב וברעב ובצמא ובחוסר כל · לא שבו עוד לביתם: ²וישובו כל היהודים אשר באשכנז אל מחוז חפצם · וישבו בעריהם כאשר בתחלה · ביום חמשה עשר יום לחדש החמישי · בשנת שבע ותשע מאות וארבעת אלפים · וישבו שם עד היום הזה: ³ויתר דברי המלחמה ההיא · הלא הם כתובים · על ספר דברי הימים אשר כתבתי למלכי צרפת · ומלכי בית אוטוֹמָאן:

4907

בר' לז, 8. 5 וכאשר ... בראשך: ע"פ עוב' א, 15 ('כאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראשך'). וכמעט ... נפשו: ע"פ תה' צד, 17 ('כמעט שכנה דומה נפשי'). 6 ויקראנו רבי: במקור: רבינו, ואולי כך צריך להיות גם כאן. למען ... מידם: בר' לז, 22. 9 אך ... ה': ע"פ שופ' ה' 11 ('אז ירדו לשערים עם ה'). 10 המלך לודוביקו: האמור לעיל [מד] 1. ויעבירו ... לאמר: ע"פ נח' ה, 15 ('ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר'). כל ... לבו: שמ' כה, 2. וידל ישראל מאד: שופ' ו, 6.

[נד] מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קל], 16-17. המקור: אפרים בן יעקב מבונא, 'ספר זכירה' (ראו במהדורת א"מ הברמן, עמ' קכא-קכב). 1 – אינריקו המלך: Henry II Plantagenet. כי ... ה': מ'ש' כא, 1. ולא ... נעל: בר' יד, 23. 2 כמר אחד: גם במקור לא נתבררה זהותו.

[נה] 2-1 מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קלא]. המקור: אפרים בן יעקב מבונא, 'ספר זכירה' (ראו במהדורת א"מ הברמן, עמ' קכב). – 2 לחדש החמישי: חודש אב, החודש החמישי אחרי חודש ניסן. 3 ויתר דברי המלחמה ההיא: אותו מסע הצלב.

- 4917 [נו] ויכתוב ר' אברהם בר' מאיר בן עזרה · פירושו על תרי עשר בְּרֻדֵי · האי אשר בארץ יון · ותשלם המלאכה · ביום הראשון לחדש העשירי · בשנת שבע עשרה ותשע מאות וארבעת אלפים:
- 4921 [נז] ויכתוב רבנו אברהם בר' דוד הלוי · את ספרו ספר הקבלה · בשנת אחת ועשרים ותשע מאות וארבעת אלפים:

4923 [נח] ¹איש יהודי היה בפרס בעיר עֲמְרִיאָה · אשר על הנהר חֲפְתוֹן · דוד אֶלְרוֹאֵי שמו · בשנת שלש ועשרים ותשע מאות וארבעת אלפים היא שנת שלש וששים ומאה ואלף: ²וּבְעֶמְאֲרִיאָה כאלף בעלי בתים עברים בעת ההיא · ולשונם לשון תרגום · ונתון יתן למלך כל זכר מבן חמש עשרה שנה ומעלה · זהוב לגולגולת · בכל שנה ושנה: ³וילמוד דוד עם רב חסדאי ספר · ועם ר' יעקב אשר בבגדד · ויחכם בתלמוד וחכמות וכשוף ויגבה בלבו מאד: ⁴ויאסוף יהודים רבים מהיושבים בהר חֲפְטוֹן · ללכת להלחם בירושלם · ויאמר אליהם משיח אני · ויאמינו בו רבים · לאמר · אך משיחנו הוא · וימרו במלך פרס · ויכו רבים מאנשיו לפי חרב: ⁵וירא המלך כי לא יכול לו · וידבר על לבו · וילך אליו דוד לבטח: ⁶וידבר מלך פרס עמו על חלומותיו · ויאמר אליו דוד משיח אלהים אני · לכן כבדני נא היום הזה:

- [נו] מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קנז], 1. המקור: קולופון הפירוש של ראב"ע לתרי-עשר.
- [נז] מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קנז], 2. המקור: אברהם אבן דאוד, 'ספר הקבלה', [ה] (ראו במהדורה הביקורתית של הספר מאת ג"ד כהן, עמ' 33).
- [נח] מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קנח]. המקור: ב' מטודילה [ספר מסעות], עמ' נא-נג. — 1 הנהר חפתון: במקור: בהרי חפתון. בשנת ... ואלף: יוסף קבע את התאריך על פי האמור במקור, ולפיו המקרה המסופר כאן אירע עשר שנים לפני שנכתבו הדברים, ומתוך הנחה שהתאריך המצוין בראש ספר המסעות (ד' תתקלג), זהה לזמן הכתיבה. 2 כאלף בעלי בתים עברים: במקור: כמו כ"ה אלף מישראל. מסתבר שהמספר נראה ליוסף מוגזם, ולכן שינה אותו. זהוב: במקור: זהוב אמירי, שהוא זהוב ושליש מראבטי. יוסף לא ידע כמובן את משמעות המונחים האמורים במקור, ולכן הסתפק במה שצייץ. 3 רב חסדאי: במקור: ראש הגולה חסדאי. ר' יעקב: במקור: ראש הישיבה גאון יעקב. ויחכם ... וכישוף: במקור: והיה מהיר בתורת ישראל בהלכה ובתלמוד ובכל חכמת בני ישמעאל ובספרי החיצונים בספרי החרטומים והמכשפים. ויגבה לבבו מאד: הוסיף יוסף. 4 ויאסוף ... הוא: במקור: ועלה בדעתו להרים יד במלך פרס ולקבץ היהודים היושבים בהרי חפתון לצאת ולהלחם בכל הגוים וללכת ולתפוש ירושלם והיה נותן ליהודים סימנים באותות שקר ואומר כי הקב"ה שלחני לכבוש ירושלים ולהוציא אתכם מתחת עול הגוים והאמינו בו וקראו אותו משיחנו. 5 וירא ... לבטח: במקור: ושמע מלך פרס הדבר ושלא אליו לבא לדבר עמו והוא הלך אליו בלא פחד. 6 וידבר ... הוזה: במקור: ובהתחברו אל המלך אמר לו אתה

7 ויקצוף עליו המלך · ויצו ויורידוהו הבורה · בעיר דאנסטאן · אשר על נהר גזון · ותבא ברזל רגלו בעת ההיא: 8 ויהי לשלשת ימים · וידבר המלך עם כל שריו ועבדיו · על דבר היהודים אשר פשעו בו · והנה דוד בא · כי שבר בחכמתו דלתות נחשת · וישתוממו מאד: 9 ויאמר לו המלך · מי הביאך הלום · ויאמר בחכמתי באתי הנה · כי לא אירא ממך ומעבדיך · כיום הזה: 10 ויאמר המלך אל עבדיו תפשוהו ויאמרו אליו ואיו · וידבר אתם דוד ולא ראוהו · וישתוממו מאד: 11 וילך דוד · הארמונה · וידבר גם עם המלך לאמר · לא תוכל לי ובעיניך תראיני ואלכה לדרכי: 12 וילך מאתו ויסר את המצנפת מעל ראשו · ויפרשנה על נהר גזון · ויעבור עליה את הנהר · ויראוהו המלך ושריו וישתוממו מאד: 13 ויצו המלך וירדפו רבים אחריו באוניות ולא יכלו לו · וילך ביום ההוא בשם המפורש · דרך עשרה ימים: 14 ויספר לאחיו אשר בְּעַמְאָרְיָא · את כל אשר קרהו · וישתוממו מאד: 15 וישלח המלך אל אַמִּיר אַלְמוּמִינִין · הַקְּאֲלִיפָה · אשר בְּבִגְדָאד · לאמר · דבר נא אל ראש הגולה · ואל ראשי עדת ישראל · וישיבו את דוד מדרכו הרעה · ואם אין אורידם בדמים שאולה · ותהי עת צרה ליעקב בעת ההיא: 16 ויראו כל היהודים אשר בפרס מאד · ורעדה אחזתם · חיל כיולדה: 17 ויכתבו אל ראש הגולה · ואל ראשי העדה אשר בבגדאד לאמר · מנעו נא את האיש הזה מעשות זאת · למה נמות

המלך של יהודים ענה ואמר לו אני. 7 ויקצוף ... ההיא: במקור: כעס המלך וצוה לתפוש אותו ולשמומו בבית הסהר מקום אשר אסירי המלך אסורים שם עד יום מותם בעיר דברזותאן אשר על שפת נהר גזון הנהר הגדול. 8 ויהי ... מאד: במקור: ולקץ שלשה ימים ישב המלך לדבר עם שריו על דבר היהודים אשר הרימו יד בו והנה דוד בא לפניהם שהתיר עצמו מבית הסהר בלא רשות בן אדם. 9 ויאמר ... הזה: במקור: ובעת שראהו המלך אמר לו מי הביאך הנה או מי התירך אמר לו חכמתי ותחבולותי כי איני ירא ממך ולא מכל עבדיך. 10 ויאמר ... מאד: במקור: מיד צעק המלך לעבדיו לאמר תפשוהו וענו לו עבדיו אין אנו רואים אדם אלא בשמיעת האזן מיד תמה המלך וכל שריו על חכמתו. 11 וילך ... לדרכי: במקור: ואמר למלך הנני הולך לדרכי. 12 וילך ... מאד: במקור: והוא הלך והמלך אחריו ושריו ועבדיו הולכים אחרי מלכם עד בואם אל שפת הנהר. 13-14 ויצו ... מאד: במקור: באותו שעה ראו אותו עבדי המלך שהיה עובר במים על הסודר ודלגו אחריו בדוגיות קטנות להשיבו ולא יכולו ואמרו אין מכשף בעולם כזה ובאותו היום הלך מהלך עשרה ימים אל עיר עמאריה בשם המפורש והגיד ליהודים כל אשר קרהו ותמהו כולם על חכמתו. 15 וישלח ... ההיא: במקור: ואחר כך שלח מלך פרס לאמיר אל מומנין אשר בבגדאד אדון הישמעאלים לדבר על ראש ישיבת גולה ועל ראש ישיבת גאון יעקב למנוע לדוד אל רואי מעשות הדבר הזה ואם לאו אהרוג את היהודים הנמצאים בכל מלכותי. ותהי ... ליעקב: ע"פ יר' ל, 7 (ועת צרה היא ליעקב). 16 ויראו ... כיולדה: במקור: וישבו כל קהלות ארץ פרס בצער גדול. ורעדה ... כיולדה: ע"פ תה' מח, 7 (רעדה אחזתם שם חיל כיולדה). 17 ויכתבו ... במלכות: במקור: ושלחו כתבים אל ראש הגולה

לעיניכם • גם אנחנו גם כל היהודים אשר במלכות: ¹⁸ ויכתבו אל דוד לאמר חלילה לך מעשות כדבר הזה • כי לא הגיעו ימי הפקודה • ואותותינו לא ראינו • כי לא בכח יגבר איש: ¹⁹ וישלחו אליו את זכאי הנשיא • ואת ר' יוסף בורחן • עם הכתבים האלה • ולא שמע דוד בקולם: ²⁰ ותהי עת צרה ומצוקה ליעקב בעת ההיא • ויענו את נפשם ויתפללו לאלהים • וישמע צעקתם: ²¹ ויקם מלך תוגר אחד אשר זין אֶלְדִּין שמו • והוא מעלה מנחה אל מלך פרס • בעת ההיא: ²² ויקרא אל חותן דוד אֶלְדִּוֹאִי • היושב בארצו ויאמר אליו עשרת אלפים אתן לך • אם תהרוג את דוד • או אם תביאנו אלי: ²³ וירא האיש את היהודים אשר בפרס כי ברע הם • ויכנו אל לבו בהיותו ישן לילה וימות • ויצאו היהודים אשר בפרס מאפלה לאורה בעת ההיא • ויתנו תודה לאלהים: ²⁴ וישמח מלך פרס בלבו מאד • וישלים עם האנשים אשר נטו אחרי דוד • וישא את חטאתם: ²⁵ ויתנו לו מאה ככרי זהב • כי רבים ועשירים היו • וחמת המלך שככה: ²⁶ מזה האיש כתב הרמב"ם באגרתו ובאולי כי לא שמע דברים כהויתם:

[נט] ¹ אמר יוסף הכהן אוי לי אמי כי ילדתיני • כי רעה נשקפה מצרפת • ושבר בביאו לואיש • על קיצו ועל קצירו שודר נפל: ² ויהי בשנת אחת ושלשים ותשע

4931

ואל ראשי הישיבות שבבגדאד למה נמות לעיניכם גם אנחנו גם כל הקהלות אשר במלכות מנעו את האיש בזה ולא ישפוך דם נקי. למה ... היהודים: ע"פ בר' מז, 14 ('למה נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו'). 18-19 ויכתבו ... בקולם: במקור: אז כתבו אל ראש הגולה ואל ראשי ישיבת גאון יעקב אל דוד אל רואי כתב לאמר דע כי לא הגיע זמן הגאולה כי אותותינו לא ראינו כי לא בכח יגבר איש ואנחנו גוזרים עליך שתמנע עצמך מעשות כדבר הזה ואם לאו תהיה מנודה מכל ישראל ושלחו אל זכאי הנשיא אשר בארץ אשור ולר' יוסף ברהאן אל פלך החוזה אשר שם לשגר הכתב אליו ועוד כתבו הם כתב אליו להזהירו ולא קבל. חלילה ... הזה: בר' יח, 25. 20 ותהי ... צעקתם: הוסיף יוסף מסברתו. 21 ויקם ... ההיא: במקור: עד שקם מלך אחד ושמו זין אל דין מלך תוגרמים עבד מלך פרס. 22 ויקרא ... אלי: במקור: ושלה בשביל חמיו של דוד אל רואי ונתן לו שוחד עשרת אלפים זהובים להרוג אותו בסתר. 23 וירא ... לאלהים: במקור: ובא אל ביתו והרגו והוא ישן על מטתו ונתבטלה עצתו. 24 וישמח ... חטאתם: במקור: ובא מלך פרס על היהודים היושבים בהר והם שלחו אל ראש הגולה לבא לעזרם אצל המלך לפייסו. 25 ויתנו ... שככה: במקור: ונתפייס במאה ככר זהב שנתנו לו ותשקוט הארץ אחרי כן. 26 באגרתו: היא אגרת תימן. כך כתב S. Usque, *Consolaçam*, Dialogo III, 8. ובאולי ... כהויתם: הוסיף יוסף מסברתו.

[נט] מקביל ל'ספר דברי הימים' ח"א, [קסח]. המקור: [גזירות אשכנז וצרפת שונות], (ראו במהדורת א"מ הברמן [תתקלא], עמ' קכד-קכו). על האירוע ראו ש' שפיגל, מפתגמי העקדה – שרופי בלווייש והתחדשות עלילות הדם, ספר היובל לכבוד מרדכי מנחם קפלן, חלק עברי, עמ' רסז-רפז; R. Chazan, *The Blois Incident of 1171: A Study*; in *Jewish Intercommunal Organization*, *PAAJR* 36 (1968), pp. 13-31. – 1 אוי ... ילדתיני: יר' טו, 10. בביאו לואיש: Blois. על ... נפל: ע"פ יש' טז, 9 ('על